

Köy enstitüleriyle ilgili olarak çoğunlukla ideolojik sebeplerden, politik ihtiraslardan veya bilgisizlikten kaynaklanan lehte ve aleyhteki aşırı iddialar bir yana bırakılırsa bu okulların sistem olarak yararlı, amaca uygun ve gerçekçi bir projenin ürünü olmakla birlikte uygulamada birtakım eksiklikler ve engellerle karşılaşılması, daha da önemlisi politik ve ideolojik amaçlara alet edilmesi sistemin uygulanışı ve âkabetini olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle bir eğitim kurumundan beklenen aksine bu kurumların gerek programlarında gerekse uygulamalarında halkın geleneksel, kültürel, dinî ve ahlâkî değerlerinin yeterince önemsenmediği, hatta yerli değerlerle çatışan bir zihniyet geliştirildiği, bunun da beklenen hizmeti yeterli ölçüde ve kalitede üretmesini önlediği yönündeki kanaatlerin önce Cumhuriyet Halk Partisi, arkasından Demokrat Parti yetkilileri arasında git-tikçe taraftar kazanması Köy enstitülerinin kapatılmasına ortam hazırlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Âli Yücel, *Köy Enstitüleri Dergisi I*, Ankara 1945; Cavit Orhan Tütengil, *Köy Enstitüsü Üzerine Düşünceler*, İstanbul 1948; *Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu*, Ankara 1966; Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, İstanbul 1970; Şevket Gediklioğlu, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankularıyla Köy Enstitüleri*, Ankara 1971; Mehmet Bayrak, *Köy Enstitülü Yazarlar Ozanlar*, Ankara 1978; Sabahattin Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine*, İstanbul 1979; Recep Bulut, *Nisan'daki Güneşler*, 50. Yılında Köy Enstitüleri: 1940-1990, Ankara 1990; *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Ankara 1990; Abdullah Özküçür, *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü*, Ankara 1990; Bekir Semerci, *Türkiye'de İleri Atlımlar ve Köy Enstitüsü*, İstanbul 1990; Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul 1992, s. 89-101; Cavit Binbaşıoğlu, *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 1995, s. 16-20; Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine*, Ankara 1997; F. Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri* (haz. Engin Tonguç), Ankara 2000; *Köy Enstitüleri* (haz. Mehmet Özel), [baskı yeri ve tarihi yok] (Kültür Bakanlığı), s. 4-11.

ZİYNET BAHADIR

KÖYMEN, Mehmet Altay

(1916-1993)

Selçuklu tarihçisi.

13 Mayıs 1916'da Ankara Haymana'nın Devenci köyünde doğdu. Babası Çanakkale şehitlerinden Ali Rızâ Efendi, annesi Seyide Hanım'dır. İlkokulu Haymana'da oku-

du. Ardından girdiği (1929) Gazi Eğitim Enstitüsü İlköğretmen Okulu kapatılınca öğrenimini Adana Öğretmen Okulu'nda sürdürdü. İstanbul Haydarpaşa Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu (1935). Haymana'nın Çalış köyünde kısa bir süre öğretmenlik yaptı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni 1940 yılında bitirdi. Mehmed Fuad Köprülü'nün yanında hazırladığı, Muhammed b. İbrâhim'in *Târîh-i Selcûkiyân-ı Kırmân* adlı eseri üzerindeki çalışmasıyla doktor unvanını aldı (1943). Bir yıl Gazi Eğitim Enstitüsü'nde tarih öğretmenliği yaptıktan sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan tayin edildi (1944). 1948'de doçent oldu. Almanya, Fransa ve iki yıla yakın bir süre kaldığı İngiltere'de meslekî çalışma ve incelemelerde bulundu. 1958'de profesörlüğe yükseltildi. 1960'ta Almanya'da Freiburg Üniversitesi Orientalisches Seminar'da araştırmacı profesör olarak çalıştı. İran (1965), İngiltere (1966), Suriye (1969), İran ve Pakistan'da (1970-1971) bilimsel araştırmalar yaptı; Hamburg Üniversitesi'nde İslâm ve Türk tarihi, Türk dili dersleri okuttu (1975-1976). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Genel Türk Tarihi Kürsüsü (1970-1982) ve Tarih Bölümü (1982-1984) başkanlıklarında bulundu. Emekli olduktan sonra 1987 başına kadar Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, bir süre de Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi'nde sözleşmeli olarak ders okuttu. Uzun yıllar Ankara Üniversitesi'nin değişik fakültelerinde inkılâp tarihi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Selçuklu ve Ortaçağ Türk-İslâm tarihi, genel Türk tarihi dersleri verdi. Yerli ve yabancı pek çok bilimsel kurum ve kuruluşun üyeliklerine seçildi. *Türk Ansiklopedisi*'nde tarih müşavirliği, Türk Tarih Kurumu'nda Genel Türk Tarihi Bilim ve Araştırma Kolu başkanlığı ve üyeliği, Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü'nde genel sekreterlik, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı ve Kültür Bakanlığı'nda Kültür Eserleri Kurulu başkan yardımcılığı, 1000 Temel Eser Kurulu başkanlığı gibi idarî ve akademik görevlerde bulundu. 9 Aralık 1993'te Ankara'da vefat eden Köymen Cebeci Asrî Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca ve Almanca bilen, bibliyografik bilgisi çok geniş, metodu sağlam bir tarihçi olan Köymen, Büyük Selçuklu Devleti'nin oluşturduğu Ortaçağ Türk-İslâm tarihi ve medeniyeti sahasında ciddi, orijinal araş-

tırmalar yapmış, Selçuklu tarihini sistemleştirip ilim dünyasına değerli eserler kazandırmıştır.

Eserleri. 1. *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Üç cilt olan eserin I. cildi "Kuruluş Devri" alt başlığını taşımakta olup Selçuklular'ın tarih sahnesine çıkışından Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluş devri sonuna kadar gelen dönem ihtiva eder (Ankara 1979, 1989). "İkinci İmparatorluk Devri" başlıklı II. ciltte Sultan Sencer ve zamanı, imparatorluğun yapısı, hukukî durumu, vasallık-metbûluk, halife-sultan ilişkileri gibi konular Arapça ve Farsça kaynaklarla belgelere dayanılarak ortaya konulmuştur (Ankara 1954, 1984). "Alp Arslan ve Zamanı" alt başlığını taşıyan III. cilt önce aynı ad altında müstakil eser olarak iki cilt halinde yayımlanmış (Ankara 1971, 1983), daha sonraki basımında birleştirilerek *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*'nin son cildini oluşturmuştur (Ankara 1992). Bu bölümde Alparslan devri siyasi tarihi, Alparslan zamanındaki Selçuklu saray, hükümet ve askerî teşkilâtıyla toplum hayatı ve kültür kurumları ele alınmıştır. 2. *Selçuklu Devri Türk Tarihi* (Ankara 1963, 1989). Eserde Selçuklu Devleti'nin tarihi genel çizgileriyle ve derli toplu olarak ele alınmıştır. 3. *Tuğrul Bey ve Zamanı* (Ankara 1976, 1984). Köymen'in *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Çerçevesi İçinde Melik Sancar ve Zamanı* adlı doçentlik teziyle *Alaaddin Keykubâd ve Zamanı, Türk Tarihinde Araştırma Metodu ve Selçuklu Tarihinin Meseleleri* adlı çalışmaları henüz basılmamıştır.

Ayrıca çeşitli dergilerde ve *İslâm Ansiklopedisi*'nde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunan Köymen (bunların bir listesi için bk. Tamçelik, XXXV/411 [1997], s. 389-393), Mehmed Neşri'nin

Mehmet Altay Köymen çalışırken

Kitâb-ı Cihannümâ'sı ile (Faik Reşit Unat ile birlikte; I-II, Ankara 1949-1957, 1983-1984, 1987) Nizâmülmülk'ün *Siyasetnâme'sini* (Farsça metin, Ankara 1976) neşre hazırlamış ve ikinci eseri Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 1982, 1990). Aynı eser metni ve tercümesiyle birlikte ayrıca yayımlanmıştır (Ankara 1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Altay Köymen'in özlük dosyaları: DTCF Arşivi, nr. 36/1-2; AÜ Rektörlüğü Arşivi, nr. 35/1-2; İbrahim Kafesoğlu, "Türkiye'de Selçuklu Tarihiçiliği", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan* (haz. İÜ Ed. Fak.), İstanbul 1973, s. 86-88; Halil İbrahim Uçak, "Prof. Dr. M. A. Köymen", *TTK Belleten*, LVIII/223 (1994), s. 789-792; Feda Şamil Arık, "Büyük Selçuklu Tarihiçi Prof. Dr. M. A. Köymen Hakk'a Yürüdü", *TK*, XXXII/369 (1994), s. 22-25; a. mlf., "Hocam Prof. Dr. M. A. Köymen", a. e., XXXIII/382 (1995), s. 103-115; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Selçuklu Tarihiçisi Mehmet Altay Köymen'in Vefatının I. Yıldönümü Münasebetiyle", a. e., XXXIII/381 (1995), s. 50-53; Soyalp Tamçelik, "Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in Hayatı ve Eserleri", a. e., XXXV/411 (1997), s. 385-393.

FEDA ŞAMİL ARIK

KRAČKOVSKIJ, Ignatij Julianovič (1883-1951)

Rus şarkiyatçısı.

Litvanya'nın Vilnius şehrinde doğdu. Öğretmen olan babasının tayin edildiği Taşkent'te Özbekçe öğrenmeye başladı. 1893'te döndükleri Vilnius'ta orta öğrenimi süresince yabancı dil öğrenmeyi sürdürdü (kaynaklarda yirmi altı dil bildiği kaydedilmektedir, bk. Bohdanowicz [1951], s. 225). 1901'de Saint Petersburg Üniversitesi'nin Doğu Dilleri Bölümü'ne girdi ve ilmî yaşamında etkisi altında kaldığı V. V. Barthold'dan Doğu tarihi, Melioranski'den dil bilimi, A. Veselovski'den genel edebiyat tarihi ve N. A. Mednikov'dan Arapça ve Arap edebiyatı okudu; ayrıca Victor von Rosen ile Rusya'da oturan bazı Arap hocalardan Arapça dersleri aldı. 1905 yılında fakülteyi bitirirken "İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Abbâsî Halifesi Mehdî" başlığıyla hazırladığı tez sayesinde bir ödül kazandı. 1907'de Arap edebiyatında yüksek lisansını tamamladıktan sonra üniversitenin isteğiyle Arapça üzerine araştırmalar yapmak üzere iki yıl süreyle Suriye, Lübnan, Filistin ve Mısır'da bulundu. Bu seyahatinde Kahire'de Ezer ve Beyrut'ta İsevîyye medreselerinde bazı derslere devam etti, bu ülkelerin büyük kütüphanelerindeki yazma koleksi-

yonlarını inceledi. Bu arada Corcî Zeydân ve Ahmed Zeki Paşa, Filistin'den Hafîl es-Sekkâkî, Beyrut'tan Rahip Louis gibi birçok ilim adamı, yazar ve gazeteciyile tanıştı.

1910 yılında Rusya'ya döndüğünde önce Saint Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü Kütüphanesi müdürlüğüne, ardından aynı bölümde Arap dili asistanlığına tayin edildi. 1914'te gittiği Avrupa'da Leipzig ve Leiden gibi şehirlerdeki meşhur yazmaların bulunduğu kütüphanelerde incelemeler yaptı. 1917 yılında profesör oldu; 1921'de Rus Bilimler Akademisi'nin, arkasından Royal Asiatic Society ve Orientalische Gessellschaft başta olmak üzere birçok bilimsel kuruluşun ve çeşitli devletlerin bilim akademilerinin üyeliğine seçildi. II. Dünya Savaşı sırasında Leningrad (Saint Petersburg) Alman orduları tarafından kuşatıldığında şehirde ve görevinin başında bulunuyordu. 1942'de Moskova'ya gitmek zorunda kaldı; fakat üç yıl sonra geri döndü ve hayatının sonuna kadar (24 Ocak 1951) Leningrad'daki çalışmalarına devam etti.

Eserleri. Çalışmaları ağırlıklı olarak Arap dili, Arap şiiri ve edebiyatı tarihiyle ilgili olmakla birlikte diğer ilimlerle de ilgilenen Kračkovskij'nin dergilerdeki birçok makalesiyle *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki maddeleri dışında önemli eserleri şunlardır: 1. *Şeyh Tantâvî Professor S. Petersburgskogo Üniversiteta* (Leningrad 1929). Muhammed Ayyâd et-Tantâvî hakkında yazılmış bir biyografi olup Kül-süm Avde tarafından Arapça'ya çevrilmiştir (Kahire 1964). 2. *Nad arabskimi rukopisiami* (Moskova 1945). Şarkiyat çalışmaları ve şarkiyatçılara dair olan eseri M. Canard Fransızca'ya (*Avec les manuscrits arabes*, Alger 1954), Tatiana Minosky İngilizce'ye (*Among Arabic Manuscripts*, Leiden 1953) ve Oscar Paul Trautmann Almanca'ya (*Über arabische handschriften gebeugt*, Leipzig 1949) çevirmiştir. 3. *Arabskaia literatura v 20 veke* (Lenin-

grad 1945). XX. yüzyıl Arap edebiyatıyla ilgili bir çalışmadır. *Die russische Arabistik* (Leipzig 1957) adıyla Otto Mehlitz tarafından Almanca'ya tercüme edilmiştir. 4. *Očerki po istorij russkoj arabistiki* (Moskova - Leningrad 1950). Rusya'daki Arabiyat çalışmalarının tarihi olup Otto Mehlitz tarafından Almanca'ya çevrilmiştir (*Die russische Arabistik*, Leipzig 1957). 5. *Istoria Arabskoi Geograficeskoj Literatury* (Moskova - Leningrad 1957). Kapsamlı bir İslâm coğrafya tarihi olan eseri Selâhaddin Osman Hâşim Arapça'ya tercüme etmiştir (*Târihu'l-edebi'l-coğrafyyi'l-Arabî*, Kahire 1963).

Almanca tercümeleriyle tanınan eserleri arasında da şu kitaplar yer almaktadır: 1. *Die literatur der arabischen Emigranten in Amerika* (Uppsala 1927). 2. *Der historische Roman in der neueren arabischen literature* (Leipzig 1930). Gerhard von Mende tarafından Almanca'ya çevrilmiştir. 3. *Die Frühgeschichte der Erzählung von Macnûn und Laila in der Arabischen Literatur* (Leiden 1955). Hellmut Ritter tarafından Almanca'ya tercüme edilen eseri Kâmil Ahmed Nejad Farsça'ya çevirmiştir (Tahran 1373 hş.).

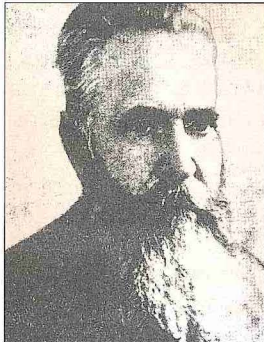
Müellif bunların yanında Ebû Hanîfe ed-Dîneverî'nin *el-Ahbârü't-tâvâlî*' (Leiden 1912), İbnü'l-Mu'tezz'in *Kitâbü'l-Bedî'î* (London 1935), Ebû'l-Alâ el-Maarrî'nin *Risâletü'l-gûfrân*'i (Leipzig 1925) ve *Risâletü'l-melâ'ike*'si (Leningrad 1932, Rusça tercüme ve şiirleriyle birlikte) gibi birçok eseri de neşretmiştir. Ayrıca *Kellile ve Dimne*'yi (*Kalila i Dimna*, Moskova 1957) ve binbir gece masallarını (*Kniga tysiaçii odnoi noçi*, Leningrad 1929) Rusça'ya çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-Müsteşrikin*, Beyrut 1984, s. 321-325; "A'zâ'u'l-mecma' fi'l-Ğarb", *MMİAdm.*, VII/3 (1927), s. 132-136; N. Elisséeff, "Bibliographie des publication de I. I. Kratchkovski (1936-1946)", *BEO*, XI (1947-48), s. 61-75; L. Bohdanowicz, "I. Y. Krachkovsky", *JRAS* (1951), s. 225-226; Y. M. el-Yesûî, "İgnatyûs Krâtskûfski", *el-Mesrık*, XLV, Beyrut 1951, s. 647-656; S. Rypka, "In Memoriam de l'académicien I. J. Kračkovskij", *Ar.O.*, XIX (1951), s. 283-290; B. Spuler, "A Bibliography of Near and Middle Eastern Studies Published in the Soviet Union from 1937-1947" (trc. R. Loewenthal), *Oriens*, VIII (1951), s. 332-333, 341; Ahmet Ateş, "Kitâbiyât", *TD*, VII/10 (1954), s. 193-198; H. H. Giesecke, "İgnatij Julianovič Kračkovskij", *ZDMG*, CV (1955), s. 6-17; P. A. Griaznevich, "Krachkovskii, Ignatii Iulianovich", *GSE*, XIII, 455-456.

RIZA KURTULUŞ

Ignatij
Julianovič
Kračkovskij